

НЕВМОТИВОВАНІСТЬ ПОСТАНОВИ ПРОКУРОРА ПРО ЗМІНУ ПІДСЛІДНОСТІ ВНАСЛІДОК НЕЕФЕКТИВНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ПІДСТАВА ВИЗНАННЯ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ

UNMOTIVATED PROSECUTOR'S RESOLUTION TO CHANGE JURISDICTION DUE TO INEFFECTIVE PRE-TRIAL

Слівінський В.В., студент I курсу магістратури факультету приватного права та підприємництва
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Рибалко В.В., студент I курсу магістратури факультету приватного права та підприємництва
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена одній з актуальних проблем галузі кримінально-процесуального права – проблемі невмотивованості постанови прокурора про зміну підслідності внаслідок неефективного досудового розслідування. Метою роботи є дослідження підстав винесення такої постанови, підстав визнання її невмотивованою і наслідки цього. Основним наслідком визнання невмотивованості даної постанови є визнання доказів недопустимими. Акцентовано увагу також на значенні визнання недопустимості доказів для конкретного кримінального провадження. В цьому аспекті робиться посилання і на завдання кримінального провадження, що закріплені в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. При дослідженні використовуються праці науковців, норми українського законодавства та судова практика. На основі наукової доктрини, розглянуто поняття підслідності і зроблено узагальнений висновок по цьому питанню. Детально проаналізовано підстави і процесуальні вимоги до порядку винесення постанови прокурором про зміну підслідності внаслідок неефективного досудового розслідування. Автори стосовно цього висловили власне бачення недосконалості законодавства і недоліків у практичній діяльності працівників прокуратури. Запропоновано також і варіант вирішення такої суттєвої проблеми. Основна увага націлена саме на причини визнання постанови про визначення підслідності невмотивованою. Певну увагу приділено і напрацьованій судовій практиці Верховного Суду, яка є ключовою і враховується судами нижчих інстанцій. В розрізі практики національних судів, взято за основу також деякі позиції Європейського суду з прав людини, де деталізуються певні суттєві моменти, що стосуються тематики статті. Було зазначено і деякі норми Конституції України з врахуванням їхнього тлумачення Конституційним судом України. Наголошується на конституційному імперативі недопустимості обґрунтування обвинувачення на доказах, зібраних у непередбачений законом спосіб. У підсумку автори доходять до того, що дана проблема є серйозною і актуальною. Водночас, констатується реальність її вирішення шляхом зміни посадовими особами ставлення до своїх обов'язків і розуміння, що від цього залежить.

Ключові слова: невмотивованість постанови прокурора; підслідність; визнання доказів недопустимими; прокурор.

The article is devoted to one of the topical problems of the field of criminal procedure law – the problem of unmotivated prosecutor's resolution on the change of jurisdiction due to ineffective. The purpose of the work is to study the grounds for making such a decision, the grounds for recognizing it. The main consequence of recognizing the unmotivated of this prosecutor's resolution is the recognition of evidence as inadmissible. Attention is also focused on the importance of recognizing the inadmissibility of evidence for a particular. In this aspect, reference is made to the tasks of criminal proceedings, which is enshrined in the current criminal procedural legislation. In this research we use works of scientists, Ukrainian legislation and judicial practice. The concept of jurisdiction is considered on the basis of scientific doctrine and a generalized conclusion is made. The concept of jurisdiction is considered on the basis of scientific doctrine and made a generalized conclusion in this topic. The grounds and procedural requirements for the procedure for issuing a prosecutor's resolution are analyzed in detail on the change of jurisdiction due to ineffective pre-trial investigation. The authors in this regard expressed their own vision of the imperfection of legislation and shortcomings in practical activities of prosecutors. A solution to such a significant problem is also proposed. The focus is precisely on the reasons for recognizing the prosecutor's resolution on the determination of jurisdiction. Some attention is paid to the accumulated judicial practice of the Supreme Court, which is key and is taken into account by lower courts. In the context of the practice of national courts, some positions of the European Court of Human Rights, which details certain significant relating to the subject of the article are detailed. Some norms of the Constitution of Ukraine were also noted considering their interpretation by the Constitutional Court of Ukraine. It is emphasized on the constitutional imperative of inadmissibility substantiation of the charge on evidence collected in a manner unforeseen by law. As a result, the authors reach the point that this problem is serious and relevant. At the same time, the reality of its solution by changing the attitude of officials to their duties and understanding what depends on it.

Key words: unmotivated prosecutor's resolution; jurisdiction; recognition of evidence as inadmissible; prosecutor.

Здійснення досудового розслідування в кримінальних провадженнях ґрунтується на формуванні доказової бази. Процес збирання доказів є важливим етапом в процесі реалізації завдань кримінального провадження. Від того, наскільки якісно буде проведена дана робота, буде залежати кінцевий результат конкретної справи і доля особи, яка притягується до кримінальної відповідальності. Варто зазначити, що не завжди ті докази, які отримані на стадії досудового розслідування можуть покладатися в основу прийняття судового рішення.

Кримінальний процесуальний кодекс у ст. 86 чітко вказує на таку властивість доказу як допустимість. Так, допустимим буде доказ, якщо він отриманий у порядку, встановленому зазначеним Кодексом. В даній нормі зафіксовано, що недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Тому завданням сторони обвинувачення є недопущення таких ситуацій, коли результати їхньої роботи не матимуть жодного доказового значення.

Проте, уникнути повністю цього не вдається і залежить це від багатьох факторів.

Метою нашої статті буде дослідження актуальної проблеми визнання недопустимості доказів внаслідок винесення прокурором невмотивованої постанови про зміну підслідності внаслідок неефективного досудового розслідування. Причиною цього є нехтування нормами закону посадовими особами, на яких покладені обов'язки по нагляду за проведенням досудового розслідування. Актуальність полягає в тому, що конкретні особи стосовно яких здійснюється кримінальне провадження можуть уникнути відповідальності, внаслідок недостатності доказів для доведення їхньої вини. В результаті цього, фактично не виконуються закріплені завдання кримінального провадження. В нашій роботі ми розглянемо суть даної проблеми крізь призму законодавства в аспекті судової практики та з урахуванням поглядів науковців. У підсумку, спробуємо запропонувати свій варіант вирішення даної проблеми.

Насамперед, потрібно встановити, що таке підслідність, адже легальна дефініція цього поняття відсутня. В. В. Вапнярчук визначає підслідність як сукупність встановлених кримінальним процесуальним законом ознак кримінального провадження, відповідно до яких вона належить до відання певного органу досудового розслідування [1, с. 276]. М. А. Погорецький, В. О. Гринюк визначають підслідність як сукупність встановлених законом ознак кримінального провадження, залежно від яких законодавець відносить його до компетенції того чи іншого органу досудового розслідування [2, с. 62]. Отже, визначення є досить подібними і це вказує нам на те, що позиції науковців збігаються по цьому питанню. В. В. Сидорчук виділяє основні ознаки, які характеризують підслідність і складають її зміст:

- особливості кримінального провадження, яке розслідується, його ознаки, які відокремлюють його від інших проваджень;

- орган досудового розслідування, який, зважаючи на відповідні ознаки кримінального провадження, буде його розслідувати [3, с. 101].

Відповідно, завдяки підслідності визначається правомочний орган на здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні відносно конкретного кримінального правопорушення. В ст. 216 КПК України існує чіткий розподіл по підслідності органів у різних категоріях справ. Якщо вести мову про конкретику, то це чіткість і ясність того, хто уповноважений проводити певні слідчі і процесуальні дії задля збирання доказів. При ідеальному розвитку подій весь процес досудового розслідування від внесення відомостей до ЄРДР і до звернення до суду з обвинувальним актом покладається на один орган. Проте, в реальності все не зовсім так і досить часто підслідність у кримінальних провадженнях змінюється. Законом встановлений порядок змінення підслідності, однак його не завжди дотримуються, що може призвести до визнання недопустимості доказів у кримінальному провадженні.

Так, за ч. 5 ст. 36 КПК України, Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування. Тобто, якщо буде встановлено, що орган досудового розслідування неефективно здійснює покладені на нього КПК функції, прокурор має право своєю вмотивованою постановою змінити підслідність відповідного кримінального провадження. Одразу ж виникає питання, які критерії неефективності варто розглядати

у даному випадку. Стосовно цього Об'єднана палата Касаційного кримінального суду надала свій висновок. Вказується, що ефективність досудового розслідування є співвідношенням процесуальних дій, процесуальних рішень, реалізованих учасниками кримінального провадження, а також їх результатів із положеннями КПК, що визначають підстави, умови і порядок їх проведення чи прийняття, з урахуванням оптимальних затрат часу та зусиль на це. Для констатації неефективності досудового розслідування необхідна оцінка досудового розслідування для того, щоб прийняти рішення про доручення здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу [4]. Іншими словами, вимагається оцінка певного досудового розслідування на підставі зазначених критеріїв з позиції неефективності. Зрозуміло, що вона повинна бути належно вмотивованою.

На практиці, прокурори допускають помилки і не наводять достатніх обґрунтувань неефективності в постановках про визначення підслідності. В подальшому такі постанови визнаються незаконними в силу своєї невмотивованості. Тому і докази зібрані органом досудового розслідування, якому було передане конкретне кримінальне провадження також визнаються недопустимими, оскільки вони є «плодами отруєного дерева». Велика Палата Верховного Суду винесла постанову від 13.11.2019 у справі №1-07/07 (провадження № 13-36зв019), де зазначено, що відповідно до сформованої практикою Європейського суду з прав людини доктрини про плоди отруєного дерева, якщо джерело доказів є недопустимим, усі інші дані, одержані з його допомогою, будуть такими самими (рішення у справі «Гефген проти Німеччини», пп. 50–52 рішення у справі «Шабельник проти України (№ 2)», п. 66 рішення у справі «Яременко проти України (№ 2)»). Зазначена доктрина передбачає оцінку не лише кожного засобу доказування автономно, а й усього ланцюга безпосередньо пов'язаних між собою доказів, з яких одні впливають з інших та є похідними від них. Критерієм віднесення доказів до «плодів отруєного дерева» є наявність достатніх підстав уважати, що відповідні відомості не були б здобуті за відсутності інформації, одержаної незаконним шляхом [5].

По суті, якщо буде встановлено невмотивованість постанови прокурора про визначення підслідності, орган якому доручається здійснення досудового розслідування є не уповноваженим на такі дії. Тобто, діяльність, що буде ним здійснюватися є незаконною. Згідно ч. 1 ст. 87 КПК України, недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Згідно принципу законності, що закріплений у ст. 9 КПК України, під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Докази, як вже зазначалося, повинні збиратися компетентними і уповноваженими на це органами. Проте, якщо орган досудового розслідування не уповноважений на здійснення розслідування у конкретному кримінальному провадженні, то докази зібрані ним визнаються недопустимими і вони не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень, на них не може посылатися суд при ухваленні судового рішення. Тобто, здійснення досудового розслідування неналежним

суб'єктом (слідчим, органом досудового розслідування) визнається істотним порушенням прав людини і основоположних свобод та має наслідком визнання отриманих доказів недопустимими [6]. В додаток, Верховний Суд також наголошує, що в таких випадках має місце недотримання належної правової процедури як складового елемента принципу верховенств [4].

Необхідно зазначити і позицію Конституційного Суду України по даній проблематиці. Вивчивши положення ч. 3 ст. 62 Основного Закону щодо недопустимості обґрунтування обвинувачення на доказах, зібраних у непередбачений законом спосіб, суд наголосив на неможливості обґрунтування обвинувачення у вчиненні злочину фактичними даними, які були одержані у незаконний спосіб [7]. Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму висновку із цього приводу наголошував, що «проведення досудового розслідування кримінального провадження, зокрема проведення окремих (розшукових) слідчих дій, заходів забезпечення кримінального провадження органом, до компетенції якого, згідно із процесуальним законодавством, не віднесено його здійснення, порушує загальні засади законності здійснення кримінального провадження та унеможлиблює виконання завдань кримінального провадження» [8].

Наявність відповідних відомостей, які стосуються конкретного кримінального провадження, щодо його неефективності відповідним прокурором може бути встановлена на будь-якій стадії досудового розслідування, у тому числі і на його початку [4]. Відповідно, від конкретного часу винесення невмотивованої постанови прокурора на етапі досудового розслідування і буде залежати кількість доказів, які будуть визнані недопустимими. В подальшому це може потягнути за собою виправдальний вирок з мотивів недоведеності вини, оскільки частина доказової бази просто не матиме значення в суді. В певних випадках це матиме серйозні наслідки, наприклад уникнення дійсно винною особою кримінальної відповідальності.

Вважаємо за необхідне розглянути також практику Верховного Суду. Одразу зазначимо, що позиція ВС є аналогічною тій, що наведена у нашій праці, однак необхідно звернути увагу ще на певні положення. Так, постановою про доручення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, її обґрунтування та вмотивування має бути предметом дослідження суду в кожному кримінальному провадженні, яке здійснюється з урахуванням його конкретних обставин. Результати такого дослідження утворюють підстави для подальшої оцінки отриманих у результаті проведеного досудового розслідування доказів з точки зору допустимості [4]. Тобто, Верховний Суд вказує на обов'язковість дослідження в судовому засіданні у кожному конкретному випадку постанови прокурора на предмет її вмотивованості. На нашу думку, це не вирішує проблему, адже досудове розслідування завершено і нових доказів зібрати вже не можливо. Єдиним законним рішенням для суду є визнання у разі невмотивованості постанови прокурора незаконною. В такому випадку, частина доказів буде недопустимою, тому і істини в такій справі досягти неможливо. Передумовою реалізації прокурором передбачених ч. 5 ст. 36 КПК України повноважень має бути здійснення відповідним органом, визначеним у ст. 216 КПК України, досудового розслідування у кримінальному провадженні та встановлення за наслідками такого розслідування його неефективності [6]. Тобто, органом досудового розслідування повинно бути проведено певну кількість процесуальних дій або навпаки не зроблено нічого,

щоб встановити його неефективність. В цьому випадку вже прокурор повинен на основі власних дискреційних повноважень це встановити, але щоб це було обґрунтовано і вмотивовано.

Ми вважаємо, що описану проблему можна вирішити досить просто. Її основою є людський фактор, а саме неналежне ставлення окремих посадових осіб до своїх обов'язків. Прокурор у кримінальному провадженні є тією фігурою до якої ставляться найвищі вимоги. Він є процесуальним керівником і жодне рішення не повинно прийматися без його відома. На жаль, доводиться констатувати, що окремі працівники прокуратури не володіють повною інформацією у доручених їм кримінальних провадженнях. Це призводить до неефективності досудового розслідування і до ситуацій, яка описана у нашому науковому доробку. При прийнятті рішення про зміну підслідності у разі неефективного проведення досудового розслідування прокурорам необхідно, насамперед, керуватися положеннями КПК України. Так, норми у Кодексі викладені стисло, але там чітко міститься вимога вмотивувати постанову з підстав неефективності досудового розслідування. Відповідно, тоді єдиним варіантом чому працівники прокуратури нехтують цими положеннями є їхня недбалість. Варто також розуміти, що по даному питанню є вже усталена судовою практика, яку ми наводили. Тому слід керуватися і нею, адже процесуальний керівник повинен передбачати перспективу кожного кримінального провадження.

Однак, проблема лежить не лише в цій площині. Зі змісту положень КПК України, ми бачимо, що правом виносити дані постанови наділені лише Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники. Проте, ці особи не завжди є процесуальними керівниками у певних кримінальних провадженнях. Це пов'язано з їхнім статусом і іншими обов'язками, які їм належить виконувати. Тобто, виникає ситуація, коли прокурор, не будучи процесуальним керівником у відповідному кримінальному провадженні, встановлює його неефективність. Так, керівництво наділене контрольними повноваженнями, але на практиці навряд чи вони дійсно вникають у обґрунтування неефективності досудового розслідування і чи відповідає воно фактичному стану справ. Отже, можна зробити висновок, що саме від контрольних і аналітичних дій процесуального керівника буде залежати вмотивованість постанови про визначення підслідності з мотивів неефективного проведення досудового розслідування. Для цього можна проводити наради із органами досудового розслідування по стану досудового розслідування або самостійно проводити аналіз кримінальних проваджень. Законом передбачена можливість встановлення неефективності, інша справа у бажанні окремих осіб належним чином це зробити.

У підсумку, можемо стверджувати про серйозність і актуальність даної проблеми. Але її вирішити реально, причому не потрібно вносити зміни до законодавства, змінювати систему функціонування органів, чи провадити інші кардинальні дії. Необхідно лише посадовим особам відповідальніше ставитися до своїх обов'язків і розуміти, що від цього залежить. Фактично, в кожному окремому випадку така недбалість призводить до різних наслідків. Найпоширенішим є постановлення виправдальних вироків відносно осіб, вина яких не була доведена під час судового розгляду з мотивів недостатності доказів. Таким чином буде зростати злочинність, а паралельно порушуватися нормальна життєдіяльність всього суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процес : підручник / О.В. Капліна та ін. / за заг. ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: Право, 2018. 584 с.
2. Погорецький М.А., Гринюк В.О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 60–68.
3. Сидорчук В.В. Щодо деяких питань підслідності у кримінальному процесі України. *Juris Europensis Scientia*. 2021. №2. С. 100–104.
4. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021, судова справа № 640/5023/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253> (дата звернення: 22.10.2023).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.11.2019, у справі № 1-07/07. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/858691055> (дата звернення: 22.10.2023).
6. Рішення Верховного Суду колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 28.10.2021, судова справа № 725/5014/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100734909> (дата звернення: 22.10.2023).
7. Рішення Конституційного Суду України від 20.10.2011 № 12-рп/2011, у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p71-11> (дата звернення: 22.10.2023).
8. Щодо окремих питань, пов'язаних із процесуальними наслідками порушення правил підслідності під час досудового розслідування : Лист від 13.09.2016 № 9-2388/0/4-16/ Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00209> (дата звернення: 22.10.2023).